

„Целта на колективния труд „История на сравнителното литературознание в социалистическите страни“ е да разкрие общите черти на всички важни опити за сравнение на литературното изследване, и то в рамките на историографията на отделните национални литератури — пише Карол Розенбаум в увода към изданието на Словашката академия на науките. Сборникът „История на сравнителното литературознание в социалистическите страни“ не е ограничен в подобрени етапи от историята на науката и литературата. Материалът в него е поднесен според развитието на сравнителното литературознание в отделната страна. Студиите не разглеждат конкретни проблеми, например, сравнително изучаване на реализма в социалистическите литератури или развитието на даден жанр и неговото сравнително изследване в тях, или... и т. н. Те дават цялостна представа за развоја на сравнителното литературознание от зараждането му като част от литературната история и теория до обособяването му като самостоятелна научна дисциплина. Всяка студия разкрива пътищата, по които е вървяла литературната компаративистика в социалистическите страни.

„История на сравнителното литературознание...“ е плод на сътрудничеството на литературоведи и литературни историци от социалистическите страни. Инициативата за създаването на сборника принадлежи на три научни института: Литературно-научния институт на Словашката академия на науките, Института за чешка и световна литература към Чехословашката академия на науките и на Централния институт за литературна история при Академията на науките на ГДР. Концепцията, систематизацията и организацията на сборника са дело на изтъкнатия словашки литературовед, автор на фундаментални трудове върху въпросите на сравнителното литературознание, Диониз Дюришин.

Студиите в „История на сравнителното литературознание в социалистическите страни“ са създадени през седемдесетте години, затова най-новите проучвания, тенденции и резултати от литературната компаративистика не са обхванати в тях. „Преждевисте трудовете с надежда, че те ще допринесат за опознаване на развитието и резултатите, които е достигнало сравнителното литературознание в социалистическите страни, че те ще бъдат зов за диалог в полза на обективното развитие на литературните взаимоотношения и на изследването на законите, по които се осъществява литературният процес, които и занаят ще продължават да привличат със своето многообразие“, посочва в заключение авторът на предговора Карол Розенбаум.

Сборникът съдържа единнадесет студии, посветени на развитието на сравнителното литературознание в СССР, Украйна, Белорусия,

Полша, ГДР, Чехия, Словакия, Унгария, България, Румъния, както и една заключителна студия на Диониз Дюришин, в която словашкият литературовед обобщава състоянието и набелязва перспективите в сравнителното изследване на цялостния литературен процес в социалистическите страни. В изданието не са включени материали от прибалтийските републики и Югославия, макар че, както се изтъква в предговора, съставителите са положили усилия и за представянето на техните литератури.

В студиите авторите предлагат на тесния специалист, както и на всеки, който се интересува от проблемите на литературния процес, историко-хронологичен преглед на сравнителното литературознание в своята страна, пътищата, по които то се е развивало и продължава да се развива, резултатите, постигнати от литературната компаративистика. Студиите дават изчерпателна и точна картина на развитието на литературната мисъл в Източна и Средна Европа. Студиите, посветени на славянските литератури, позволяват да се очертае състоянието на славянската компаративистика като цяло. Участието на автори от неславянски страни допълва и обогатява състоянието на сравнителното литературознание на социалистическите страни с оглед европейския литературен и научен контекст.

Сборникът се открива със студията на съветския учен Юрий Левин „Сравнителното изследване на литературата в руското и руско-съветското литературознание“. В нея авторът тръгва от определението, че под термина „сравнително литературознание“ или по-точно „историко-сравнителен метод в литературознанието“ се разбира част от историята на литературата, изследваща международните литературни контакти и отношения в тяхната историческа обусловеност, и подробно проследява развитието на руското и съветското сравнително литературознание. Още през XVIII век вследствие реформите на Петър I поети, писатели, критици започват да правят първите съпоставки на руската литература със западноевропейските. С течение на годините този процес се засилва и в съчиненията на Карамзин, Батюшков, Пушкин се появява идеята за сравнително разглеждане на литературата. В своя преглед Ю. Левин разглежда трудовете на революционно-демократично настроените критици Белински и Херцен, на критиците-декабристи Бестужев, Кюхелбекер, Сомов и на представителите на философската критика Киреевски, Шевиров, Надеждин. Той се спира подробно на дейността и трудовете на А. Н. Веселовски, който се смята за основател на руското историко-сравнително литературознание, издигнал „сравнителния метод“ като основен принцип на изследването на литературата и основал през 70-те години на миналия век катедра по „всеобща литература“. Следвайки хронологията в развитието на сравнителното литературознание, Левин се спира изчерпателно и на новия етап, настъпил в руската литература и култура с ВОСР, довел до създаването

през 1921 г. на Научноизследователски институт за сравнително изучаване на литература и езиците на Запад и Изток, с чийто дейност е свързан В. М. Жирмунски, поновому разработил методологията на сравнително-исторически изследвания. Ю. Левин не отричава и епизодичните опити за изучаване на литературните връзки на учениците от т. нар. "формална школа", отделя видно място и на приноса на водещия през 30-те години учен М. П. Алексеев. Към края на студията авторът разглежда и състоянието на съветското сравнително литературознание през 60-те и 70-те години.

Също така изчерпателни и задълбочени са и студиите на Григорий Вервер „За традициите на сравнителното изучаване на литературата в Украйна през XIX и XX век“ и на Адам Малдис „Развитие на сравнителното литературознание в Беларусия“, очертаващи пътя на литературната компаративистика в двете страни. Обстоятелно и аналитично е и студията на нашия литературовед и критик Боян Ничев „Прогреси́вни тенденции в развитието на българското сравнително литературознание“.

В студията „За традициите на полското сравнително литературознание“ Халина Анашек-Иванчикова пише: „Докъде се разпростира традицията на полската литературна компаративистика? Както навсякъде по света тя се разпростира толкова далеч, колкото и самата литература. Развитието на литературата винаги зависи от рефлексите на сравнителния характер. Златният век на полското сравнително литературознание е през Възраждането“. Всъщност това се отнася за почти всички западно славянски литератури. Именно през късното славянско Възраждане интересът към античните култури и литератури дава предпоставки за сравнително изучаване на отделната славянска литература. Борбата за роден език и литература води до непрекъснати сравнения с образците на древните литератури. Затова задачите и търсенето на мястото на полската, чешката и словашката литература в контекста на европейските литератури се решават и осъществяват от поети и мислители като Я. Кохановски, К. Яницки, Л. Горницки, П. Шафарик, И. Добровски, Челаковски, К. Я. Ербен и др. Х. Янашекова-Иванчикова, както и Славония Волман („Традиции и принос на чешката литературна компаративистика“) и Диониз Дюришин („Традиции и постижения на словашкото сравнително литературознание“) проследяват развитието на сравнителното литературознание в своите страни, чийто корени тръгват от разцвета на филологията, литературата и културата през Възраждането в Полша, Чехия и Словакия.

На достиженията на немското сравнително литературознание са посветени две студии: на Райнер Розенберг „Към въпросите на сравнителната литературна мисъл в Германия“ и на Винфред Шрьодел „За създаването на марксисткото сравнително литературознание в ГДР“. Първата студия разкрива историческия път на литературната компаративистика в Германия, чийто начало се открива в съчин-

ението на Даниел Георг Морхоф „За появата и разво̀я на немската поезия“ (1682), в което авторът отделя пет глави за сравняване на немското поетично изкуство с чужди поезии. Р. Розенберг проследява еволюцията на литературната компаративистика в дейността на Макс Кох, в съчиненията на Лесинг, Хердер, Фр. Шлегел; обстойно разглежда творчеството на Гьоте и неговите схващания за „световната литература“, на Хегел, който в своите лекции по естетика и теория на „световната литература“ заема значително място в историята на сравнителното литературознание навече със своето разбиране за разликите между „романтичката“ литература и литературата на античността. В Шрьодел разглежда научната мисъл в ГДР през петдесетте години, дейността на Академията на науките на ГДР, отделните издания и трудове на учени литературоведи от ГДР. Двете студии дават цялостна и задълбочена представа за развитието на немското сравнително литературознание.

Студиите на Дьорд Вайда „Развитие на унгарското сравнително литературознание“ и на Михай Новиков „Сравнителното литературознание в Румъния“, както и досега посочените студии, съзнателно, целенасочено и по детайли представят панорамата на литературно-историческото сравнително изследване в Унгария, България и Румъния.

Последната студия в сборника „Състояние и перспективи на изследването на междупитературния процес на социалистическите страни“ на Диониз Дюришин обобщава състоянието и разкрива перспективите в по-нататъшното развитие на сравнителното литературознание в социалистическите страни. Особено ценно е, че Д. Дюришин се стреми да набележи насоките в бъдещето развитие на литературната компаративистика. Той смята, че в последните години тя достига върховете в теоретично-методологичните си възможности и твърди, че тя се намира пред нов етап в своя разво̀й. Литературоведът вижда развитието на методологията на литературната компаративистика и в изоставянето на общоприетия досега термин. Той използва термина „изследване на междупитературния процес“, като смята, че с него е по-добре да се разкриват предметът и целта на сравнителното изучаване на литературите. Дюришин предлага да се направи опит за разработване на теория за „междупитературните“ общности, за обединяване на националните литератури въз основа на географски, етнически и други признаци. Създаването на подобна теория ще доведе и до разработване на нова терминология, до ново формулиране на категориите, нужни за научно описание на „междупитературния процес“.

Сб. „История на сравнителното литературознание в социалистическите страни“ е сполучлива крачка в изясняването на общия литературен процес. Вероятно след него ще бъдат подготвени други колективни трудове, вече върху по-конкретни проблеми и въпроси на литературата, чийто сравнително изучаване

ще допълни панорамата на сравнителната литературна мисъл в социалистическите страни. Но дори и да не бъде последвана от други сборници „История на сравнителното литературознание в социалистическите страни“ е ценен и полезен труд за всички слависти, за всички литературоведа, занимаващи се с проблемите на сравнителното литературознание.

Емилия Н. Стаматова

КРАСИМИРА БЛИЗНАКОВА — „ОТВЪД ИЛИЮЗИЯТА“

Изд. „Български писател“, С., 1986, ред. Кирил Топалов. Рецензенти Владимир Каракашев, Снежина Панова.

КАТЯ ЯНЕВА — „РАЗГОВОР С ВРЕМЕТО“

Изд. „Български писател“, С., 1986, ред. Кирил Топалов. Рецензент Димитър Танев.

„Проблеми на съвременната българска литература“ — една поредица на издателството „Български писател“, която излиза вече няколко години — включва критически наблюдения върху по-значителни и интересни събития от литературния ни живот в продължение на около четиридесет години. Подбраните статии в панорамни студии разкриват задълбочен и точен изследователски прицел — да се постигне пълна картина на развитието и перспективните тенденции в изкуството на словото, създадено в дните на социалистическа България. Излишно е да се изтъква отново необходимостта от подобна творческа инициатива, която да тракува най-важните особености на „съвременната тема“. Новите книги на Красимира Близнакова — „Отвъд илюзията“ и „Разговор с времето“ на Катя Янева издълго са изградени в духа на научната и творческата критика, която изследва процесите на българската литература и култура в тяхната цялост.

Самият подбор на проблемите в две книги предразполага за една обидна констатация относно оригинални развойни моменти в българската поезия, проза и литературна критика, особено след паметната за българската култура 1956 година. Потърсени са най-ярките явления, противоречивите и синхронни моменти от писателската биография и участва на съвременниците, изследват се с научна добросъвестност творческата мисъл на писателя и последователността на неговата гражданска и човешка позиция в обществото (изцяло върху това са изградени студиите в книгите „Разговор с времето“ и „Отвъд илюзията“, макар в тях Катя Янева и Красимира Близнакова да не отбягват въпроси от поетиката на българската поезия и проза). Може да се каже, че в този смисъл и двата литературно-критически очерка запълват едно от белите полета в про-

учванията върху съвременната ни литература.

Огромна проучвателна работа е свършила Красимира Близнакова, проследявайки най-важните доклади, студии и статии по страниците на литературните издания, във връзка със сценичната интерпретация на важни литературни творби от литературната ни класика и съвременна проза. Трябва да признаем, че малцина критици се заемат с трудния жанр на драматургичната критика. Красимира Близнакова успява за пресъздаде динамичния дух на утвърждаващите се културна ситуация след Април 1956 година в облата на българската драма. В тази книгаждаме трасяран пътя на новото чрез доказателствени примери. Търсен е корейт на полемични мнения, на облъбвещ, така характерни за този род изкуство, направени са изводи и обобщения. Само едно отзивчиво творческо перо е могло с толкова добросъвестно старание да вникне в ситуации и преломни моменти от развитието на българската драма, в полемиката и дрзъките твърдения, за да се стигне до истинността на фактите. Било е необходимо отново да се обглеждат страниците на в. „Народна култура“, „Литературен фронт“, сп. „Театър“, за да се постигне духът и смисълът на априлския възродителен процес.

Всичкият Красимира Близнакова е композирала книгата си в две основни части. Първата е посветена на художествената критика и по-специално — на театралната критика у нас, а във втората са изградени профили на най-изтъкнатите съвременни драматурзи. И в двете авторката убедително характеризира основните линии на развитие на драматургичното и сценичното майсторство, като се спира на възможностите и степените на „постигнатост“ в изпълненията, търси отликите и индивидуалните изъвия.

Красимира Близнакова очертава най-характерните белези на съвременната театрална критика, като недвусмислено подчертава (а и доказва), че в практиката се подценяват нейните основни функции. В студията „Кристерият — мярка за морал“, която, макар че има въвеждащ характер, Кр. Близнакова веднага се насочва към целта — да очертае причините за недостатъчната активност и изъвия на ръководна роля от страна на съвременната театрална критика при направляване процесите на сценичното изкуство.

Вещо и умно критичката очертава пътя на ония истински творби, които за разлика от „безличнието“ много по-трудно отъюват терен. Красимира Близнакова не крие възторга си от проявата на гражданска смелост и верен художествен усет от страна на онези критици, които утвърждават именно такива творби. Според нея нашата критика след Априлския пленум набира сили не само от преобразената действителност, но и от опита на съветската литература и на съветската литературно-критическа мисъл.

Без да бъде максимално подобрен хроникьор на литературните събития у нас,